

RĪGĀ

2020. gada 15. maijā
Nr. 1-23/80_e

Ekonomikas ministrijai
Paziņošanai e-adresē

Finanšu ministrijai
Paziņošanai e-adresē

Finanšu un kapitāla tirgus komisijai
Paziņošanai e-adresē

Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai
Paziņošanai e-adresē

Valsts ieņēmumu dienestam
Paziņošanai e-adresē

Patērētāju tiesību aizsardzības centram
Paziņošanai e-adresē

Par VID un VSAA izziņās iekļaujamo informāciju
kredīspējas vērtēšanai un kredītriska pārvaldībai

Latvijas Finanšu nozares asociācija (turpmāk – Asociācija), turpinot jau gandrīz gadu ilgu diskusiju, šajā vēstulē izsaka priekšlikumus, lai kredīta devējs spētu izpildīt viņam normatīvajos aktos noteiktos pienākumus izsniegt aizdevumu tikai pēc aizņēmēja rūpīgas izvērtēšanas, un vienlaikus neaizskartu personas tiesības uz privātumu, respektējot datu minimalitātes principu.

Noskaidrojamā informācija

Saskaņā ar Patērētāju tiesību aizsardzības likuma (turpmāk – PTAL) 8. panta 4.1, 4.2 un 4.4 daļu, pirms patērētāja kredītēšanas līguma noslēgšanas kredīta devēja **pienākums ir izvērtēt patērētāja spēju atmaksāt kredītu**. PTAL ietverto prasību attiecībā uz kredīspējas vērtēšanu precīzē Finanšu un kapitāla tirgus komisijas 2019.gada 9.jūlija normatīvie noteikumi Nr. 120 “**Kredītriska pārvaldīšanas normatīvie noteikumi**” (turpmāk – noteikumi) un Patērētāju tiesību aizsardzības centra 2019.gada 26.jūnija vadlīnijas “**Patērētāju spējas atmaksāt kredītu novērtēšanai kredītu devējiem, kas sniedz kredītēšanas pakalpojumus patērētājiem**” (turpmāk – vadlīnijas).

Minētie tiesību akti uzliek kredīta devējam likumisku pienākumu adekvāti izvērtēt patērētāja kredībspēju un spēju atmaksāt aizdevumu, citastarp iegūt šādu informāciju:

- a. kredītņēmēja finanšu stāvoklis un tā **ilgtspēja, kredīta atmaksas avoti** (noteikumu 45. punkts);
- b. kredītņēmēja ienākumi, saistības un ar tām saistītie maksājumi (noteikumu 46. punkts);
- c. **ienākumu stabilitāti**, tostarp kredītņēmēja **ienākuma avota tautsaimniecības nozares vai ģeogrāfiskā reģiona attīstību**, iespējamo ienākumu svārstību un nepastāvīgumu (noteikumu 50.⁶ punkts);
- d. regulāros izdevumus, kas nav saistīti ar parāda atmaksu, proti, īres maksa, komunālie maksājumi, **izdevumi par apgādībā esošām personām** (noteikumu 50.⁷ punkts);
- e. patērētāja ienākumu avots un ienākumu apmērs, informācija par patērētāja **darbavietu, stāžu, amatu, nodarbinātības veidu, ienākumu apmēru un regularitāti**, kā arī paredzamām izmaiņām (vadlīniju 12.1. punkts);
- f. patērētāja personiskās vai **mājsaimniecības izmaksas** (vadlīniju 12.4. punkts);
- g. patērētāju raksturojošās pazīmes, **piemēram, ģimenes stāvokli** (vadlīniju 12.5. punkts).

Tātad, lai izpildītu šos pienākumus, ir nepieciešama aktuāla un precīza informācija vismaz par:

- a. nodarbinātības statusu;
- b. ienākumiem sadalījumā pa mēnešiem;
- c. nodarbinātības (attiecīgā ienākuma saņemšanas) periodiem;
- d. darba devēja (ienākumu izmaksātāja) reģistrācijas numuru;
- e. apgādājamo personu skaitu;
- f. personas ienākumiem par pēdējiem diviem pilniem gadiem.

Papildus kredīta devējs noskaidro arī informāciju no parādnieka (piemēram, par ikdienas izdevumiem) un/vai saņem arī konta izrakstu, vai kādu citu informāciju individuālā kārtībā. Standarta produktiem informācijas saņemšana un apstrāde ir automatizēta.

Pieejamā informācija

Šobrīd informāciju par patērētāja vai galvnieka nodarbinātības statusu un darba stāžu, darba devēja (ienākumu izmaksātāja) reģistrācijas numuru un apgādājamo skaitu (pēdējais netiek norādīts tieši, bet to var izsecināt no dažādu datu kopsakarībām), var nodrošināt vienīgi Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras izsniegta izziņa. Šajā izziņā gan nav saimnieciskās darbības, dividenžu, autortiesību u.tml. ienākumi. Tāpat šī izziņa sniedz informāciju tikai par pēdējiem sešiem mēnešiem. Tādēļ kredīta devējam ir svarīga arī Valsts ieņēmumu dienesta izziņa.

Valsts ieņēmumu dienesta izsniegta izziņa atbilstoši Asociācijas, Finanšu ministrijas un Valsts ieņēmumu dienesta panāktajai vienprātībai, ja tiks izdarīti grozījumi normatīvajos aktos, saturēs informāciju par personas ienākumiem par pēdējiem diviem pilniem gadiem un darba devēja (ienākumu izmaksātāja)

reģistrācijas numuru. Izziņā šobrīd dati sadalījumā pa mēnešiem ir tikai par aktuālo gadu (citādi tikai summa pa visu gadu). Attiecībā uz informācijas pieejamību par apgādājamo skaitu, nepieciešami grozījumi likumā "Par nodokļiem un nodevām".

Papildu šai informācijai kredīta devējs izmanto Kredītu reģistra un kredītinformācijas biroju informāciju par citām spēkā esošām personas saistībām, aprēķinot *DSTI (debt-service-to-income)* un citus kritiskus robežlielumus.

Tāpat kredīta devējs var klientam lūgt bankas kontu pārskatus, lai no tiem secinātu personas ienākumus un izdevumus. Apstrādājot bankas konta pārskatu, klients kredīta devējam (kas bieži vien nav banka, kurā konts ir atvērts) atklāj daudz plašāku informāciju par sevi, nekā tas izrietētu no iepriekšminētajām izziņām. Arī šis dokuments, ja tas nav apliecināts ar elektronisko zīmogu, var tikt viltots, turklāt kredīta devējs nevar zināt visus personas bankas kontus, kā arī nevar izslēgt, ka var būt tādi kredīta devēji, kas par ienākumiem atzīst arī tādus ienākumus (gan neapzināti, to nezinot, gan savas riska apetītes dēļ), par kuriem nav samaksāts nodoklis.

Tādēļ bankas konta izraksts nav vairāk saudzējošāks un efektīvāks risinājums.

Informācijas trūkuma sekas

Ja kredīta devējam nav visas informācijas kredīspējas izvērtēšanai, aizdevuma izsniegšana ir jāatsaka. Ja kredīta devējs uzņemas lielāku risku, tas nozīmē, ka kredīta likme ir augstāka, kā arī ir paaugstināts risks, ka persona nonāks maksātspējas grūtībās un vēlāk, iespējams, arī ēnu ekonomikā.

Paļauties tikai uz klienta sniegto informāciju vien nav iespējams, tostarp, ņemot vērā dokumentu viltošanas riskus un jau pieredzētos gadījumus. Līdz ar to informācijas avota neatkarība ir kritiski svarīga, proti, informāciju iegūst pats kredīta devējs paša kontrolētā vidē (kanālos).

Automatizācija un manuālais process

Ja datu pieprasīšanas un saņemšanas process nav automatizēts, tad klienti dodas uz valsts iestādi klātienē vai izmanto e-pakalpojumu, saņem izziņu un iesniedz to kredīta devējam. Process ir lēns, apgrūtina gan publisko, gan privāto sektoru. Šādu procesu var saglabāt ļoti specifiska rakstura informācijai, kas parasti nav nepieciešama standarta situācijās.

Šāda nestandarta situācija varētu būt, piemēram, ja Valsts ieņēmumu dienests varētu izveidot izziņu ar *QR* kodu, kas sniegtu informāciju par pašnodarbinātās personas ienākumiem un ar nodokli apliekamajiem ienākumiem (pēc izdevumiem). Tas ļautu novērtēt personas neto ienākumus, kas atkarībā no izdevumiem var ļoti atšķirties (grūti izmantot pieņēmumus).

Informācijas izsniegšanas ietvars

Valsts ieņēmumu dienests informāciju izsniedz saskaņā ar Ministru kabineta 2015.gada 22.decembra noteikumiem Nr. 760 "Kārtība, kādā kredītinformācijas birojs vai fiziskā persona pieprasa un Valsts ieņēmumu dienests sniedz informāciju par fiziskās personas ienākumiem". Klienta piekrišana informācijas izsniegšanai nav nepieciešama, bet ir nepieciešams, lai klients ir vēlēties izmantot pakalpojumu ar kredītrisku. Klienta pieteikuma formai nav noteiktas specifiskas prasības. Par informācijas izsniegšanu tiek iekasēta maksa.

Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra informāciju izsniedz uz līguma pamata ar kredīta devēju, izsniedzot to informāciju, kam klients devis piekrišanu. Kredīta devējam jāsaņem klienta piekrišana, lai varētu iegūt klienta datus. Lai piekrišana atbilstu normatīvo aktu prasībām, tai jābūt brīvai un informētai. Daži kredīta devēja norāda, ka var tikt prasīts, lai klients piekrišanu saņem ar tā kredītrisku saistītu pakalpojumu izsaka tikai rakstveidā.

Par šo pakalpojumu samaksa netiek prasīta. Asociācija neiebilst, ka par attiecīgo pakalpojumu Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai vajadzētu paredzēt iespēju iekasēt samaksu, līdzīgi kā to dara Valsts ieņēmumu dienests.

Patērētāju tiesību aizsardzības likuma grozījumu projekts (VSS-834) paredz, ka Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra turpmāk uz likuma pamata sniegs informāciju tikai par pensijām un pabalstiem. Klienta piekrišana personas datu apstrādei nav obligāta, bet ir nepieciešams pieteikums saņemt ar kredītrisku saistītu pakalpojumu.

Informācija par pensijām, atlīdzību un pabalstiem

Asociācija norāda, ka nolūkā sargāt personas datus, kredīta devējam nav nepieciešami visu pensiju un pabalstu nosaukumi, ko persona saņem.

Kredīta devējam ir nepieciešams zināt to, vai tas ir (i) **vienreizējs vai regulārs maksājums** (vienreizējos maksājumus varētu izziņā vispār neuzrādīt), (ii) saistīts ar **slimību, bērniem, pensiju vai bezdarbu** (katram no četriem nosakot savu kodu, bez detalizētāka atšifrējuma), kā arī (iii) **norādot piešķiršanas sākuma un beigu datumu**.

Tas ļautu kredīta devējam saprast, kā attiecīgās izmaksātās summas ir vērtējamas kredībspējas vērtēšanas kontekstā (ko var ņemt vērā, cik daudz personai paliek naudas dzīvošanai pēc izdevumiem).

Lūdzam organizēt informācijas izsniegšanu norādītajā veidā, maksimāli nodrošinot **datu minimalitātes principu**.

Informācija uz piekrišanas pamata

Asociācija apzinās, ka kredītu piešķiršanas procesā faktiski ir nepieciešamas **abas izziņas** – gan Valsts ieņēmumu dienesta, gan Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras. Tās papildina cita citu.

Patērētāju tiesību aizsardzības likuma grozījumu projekts (VSS-834) paredz, ka kredīta devējam tiks izsniegta Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras rīcībā esošā informācija par iepriekšējā taksācijas gadā un kārtējā taksācijas gadā (no gada sākuma) laikā patērētājam izmaksāto pensiju, pabalstu vai atlīdzību. Pārejas noteikumos ir paredzēts pārejas periods līdz Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra šo informāciju sāk izsniegt nevis pati, bet ar kredītinformācijas biroju starpniecību.

Par šīm tiesību normām Asociācijai konceptuāli nav iebildumu. Tomēr vēlamies norādīt, ka būtu nepieciešams noteikt, ka Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra uz **personas piekrišanas pamata var sniegt arī plašāku informāciju**, piemēram, par sociālās apdrošināšanas iemaksām sadalījumā par pēdējiem pilniem sešiem mēnešiem, iemaksu veicēju, patērētāja vai galvnieka nodarbinātības statusu un apdrošināšanas periodiem. Turklāt šī **piekrišana var tikt noformēta jebkādā tiesiski pierādāmā formā**, kā paraugu ņemot tiesisko regulējumu, ko paredz, piemēram, Kredītu reģistra likuma 1.panta 7.punkts.

Pārejas periods

Šobrīd grozījumi normatīvajos aktos par Valsts ieņēmumu dienesta izziņas paplašināto saturu vēl nav pieņemti. Vienlaikus citā normatīvā aktā tiek virzīti grozījumi par Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras izziņas saturu samazināšanu. Izmaiņas jautājumā par Valsts ieņēmumu dienesta izziņu ir atzinīgi vērtējamās, bet pilnībā neaptver informācijas apjomu, kas vairs nebūs Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras izziņā.

Aicinām virzīt normatīvos aktus un noteikt tiem pārejas periodu, kas nepieļauj savstarpēji nekoordinētu grozījumu spēkā stāšanās laikus.

Nemot vērā iepriekšminēto, lūdzam:

1. **Ekonomikas ministrijai** – precizēt Patērētāju tiesību aizsardzības likuma grozījumu projektu, nosakot, ka Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra par maksu ar kredītinformācijas biroju starpniecību kredītpējas vērtēšanai un kredītriska pārvaldībai par personu var izsniegt arī tādu informāciju, kas nav saistīta tikai ar pensiju, pabalstu vai atlīdzību, un kuras izsniegšanai persona ir piekritusi. Piemēram, par sociālās apdrošināšanas iemaksām sadalījumā par pēdējiem pilniem sešiem mēnešiem, iemaksu veicēju, patērētāja vai galvnieka nodarbinātības statusu un apdrošināšanas periodiem;
2. **Finanšu ministrijai** – atbilstoši jau panāktajai vienošanās virzīt iepriekš savstarpēji saskaņotos grozījumus par Valsts ieņēmumu dienesta izziņas satura paplašināšanu;
3. **Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai** – izvērtēt šajā vēstulē minētos priekšlikumus un sniegt viedokli par tiem, it īpaši jautājumā par informācijas sniegšanu uz piekrišanas pamata un pabalstu/pensiju/atlīdzības klasifikācijas pieeju izziņas tekstā;
4. **Valsts ieņēmumu dienestam** – ieviest vēstulē minēto izziņu ar QR kodu;
5. **Finanšu un kapitāla tirgus komisijai un Patērētāju tiesību aizsardzības centram** – sniegt skaidrojumu Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai, kāpēc kredītpējas izvērtēšanā un kredītriska pārvaldībā ir nepieciešama šajā vēstulē minētā informācija.

Ar cieņu

valdes priekšsēdētāja

Sanita Bajāre

ŠIS DOKUMENTS IR ELEKTRONISKI PARAKSTĪTS AR
DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR LAIKA ZĪMOGU